

Arhim. Dr. Teofan Mada

**SPIRITUALITATEA
APOFTEGMELOR PĂRINȚILOR
AOPHTHEGMATA PATRUM**

Ediția a II-a revizuită

Coordonator al colecției
CUVÂNT ȘI VIAȚĂ: Teofan Mada

Copyright © 2013, **Editura Pro Universitaria**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin
Editurii Pro Universitaria

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al
Editurii Pro Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

TEOFAN MADA, arhimandrit

Spiritualitatea apoftegmelor părinților Apophthegmata

Patrum / Arhim. dr. Teofan Mada. - Ed. a 2-a, rev. - București :

Pro Universitaria, 2013

Bibliogr.

ISBN 978-606-647-663-8

Prefață

Omul duhovnicesc în viața Bisericii

Lucrarea de față este o revizuire a primei ediții a cărții *Cuvinte de folos din Apoftegmele Părinților*, ce abordează spiritualitatea Părinților Deșertului, în special icoana Părintelui spiritual. „Un singur lucru trebuie”¹, și anume omul lui Dumnezeu, omul duhovnicesc și purtător de harisme, care nu a lipsit niciodată din Biserica Ortodoxă. Acolo unde el a existat și există în continuare, Dumnezeu Se arată și omul este binecuvântat, fericit și mântuit, căci acolo „legea firii este învinsă”, la fel ca și lumea, spiritul lumii și corupția sa. De omul duhovnicesc avem nevoie noi toți, cei mai tineri și mai vârstnici, cei de ieri, de azi și de mâine.

Omul duhovnicesc nu poate exista și nu se poate dezvolta decât acolo unde se află Biserica împreună cu plinătatea darurilor și harismelor sale. Omul duhovnicesc este omul despătimit, care a gustat încă din această viață harul învierii. Omul desăvârșit, omul duhovnicesc, nu poate să crească decât într-un loc plin de adevăr și de har, un loc al sfințeniei și sfințirii.

Acest loc este Biserica Profeților, a Apostolilor, a Sfinților și a oamenilor plăcuți lui Dumnezeu. În ea totul este sfințenie și sfințire și sfinți. Biserica este a Sfinților și a Sfințeniei. În ea totul este har și totul face ca harismele să crească. De ce? Pentru că Hristos este cu totul prezent în fiecare celulă a Trupului Său teandric și în El se află tot harul dumnezeiesc și taumaturgic, care îi sfințește și îndumnezeiește pe toți credincioșii care Îl doresc și Îl caută pe Hristos: „Pe toți i-a cinstit cu un singur fel de naștere, cea duhovnicească. Toți am primit o singură cetățenie, cea din Ceruri. Toți purtăm aceeași cruce...”².

¹ Luc. 10, 42

² Sf. Ioan Gură de Aur, *La Ioan*, Omilia 15, 3, PG 59, 101.

Duhul Sfânt și harul Său nu sunt dăruite indivizilor în parte, ci sunt date Bisericii. Pentru că noi nu suntem numai o Biserică, nu suntem numai mădularile armonios organizate de un singur cap; noi formăm toți un singur trup. „A nu-ți păsa de indiferent care mădular înseamnă a nu-ți păsa de întregul trup care moare”³. Biserica „nu este o teorie abstractă, ci mai întâi de toate este viața în Hristos”⁴. Această viață „în Hristos” este una și aceeași pentru întregul trup al Bisericii, fiindcă provine din unirea ei cu Hristos, Dumnezeu-Om și Mântuitor. Este una și aceeași, pentru că este viața lui Hristos, unica viață, unica mântuire. Orice membru nou, de îndată ce intră în Biserică, se transformă din viața veche a păcatului în viața nouă a lui Hristos. Această schimbare după Hristos este „pocăință de faptele vechi fără viață”, „reînnoire”⁵ după prototipul lui Hristos, precum impune noua viață a „noii creații”⁶.

Sfântul Duh e nedespărțit de Hristos și în ceea ce privește natura, și în ceea ce privește iconomia harului, dar, concomitent, este nedespărțit și de Biserică. De aceea viața lui Hristos se dă membrilor Bisericii prin energia harului Sfântului Duh, Care îi renaște prin Botez⁷ și îi face să aibă același trup și aceeași viață cu Hristos⁸. Numai prin această viață în Hristos și în Duhul, adică prin viața lui Hristos ce se transmite credincioșilor de către Duhul Sfânt, poate cineva să devină mădularul Trupului lui Hristos și să trăiască în El ca mădular al Lui.

Prin urmare, omul duhovnicesc nu există decât acolo unde se găsesc Duhul Sfânt și harul Său. Acest har nu e ceva creat sau ceva din exterior. El înseamnă putere, energie, puterea veșnică a lui Dumnezeu, care, prin Întruparea lui Hristos, intră în nucleul interior al existenței umane de unde îl mântuiește, îl eliberează, îl sfințește și îl transfigurează pe om. Apostolul spune: „Și din plinătatea Lui noi toți am luat, și har peste har. Pentru că legea s-a dat, iar harul și

³ *La Fapte*, Omilia 24, 43, PG 60, 190 C.

⁴ I. Καμίρη, *Εκκλησιολογία*, în ΘΗΕ, vol. V, p. 530.

⁵ Sfântul Ioan Gură de Aur, *La II Corinteni*, Omilia 9, 2, PG 61, 461.

⁶ Ioan I, 16-17.

⁷ Cf. Gal. 6, 15-16. Filip. 3, 16. Gal. 5, 25.

⁸ Cf. I Cor. 6, 11; 12, 13.

⁸ Vezi Sf. Nicolae Cabasila, *Despre Viața în Hristos*, 1, PG 150, 501 C.

adevăru⁹ au venit prin Iisus Hristos⁹. Biserica, fiind creație nouă „în Hristos¹⁰, poate fi numită, conform cu Sfântul Ioan Gură de Aur, „viață nouă¹¹. Aceasta înseamnă că orice membru al ei, când devine prin credință mădularul lui Hristos, va trăi „o viață nouă” și „în Duh nou¹², adică va trăi în Hristos, și niciodată pentru sine, „...ci Aceluia Care, pentru ei, a murit și a înviat¹³. Acest fundament ecleziastic ne ajută să înțelegem în ce fel harul lui Dumnezeu și harismele dumnezeiești aparțin tuturor celor care sunt botezați și care aparțin Bisericii prin credința, viața și ascultarea lor. Harul este izvorul vieții duhovnicești și cauza noii creații întru Hristos, izvorul a tot ce renaște prin taine și prin credința în Biserică.

Prin urmare, primirea de harisme nu este privilegiul unei singure persoane, ci este un fapt universal, în adevăratul sens al termenului, o realitate și o exigență ecumenică. Totuși, în Biserică, „fiecare are de la Dumnezeu darul lui¹⁴, și există „Daruri... felurite, dar Același Duh. Și felurite slujiri sunt, dar Același Domn. Și lucrurile sunt felurite, dar este Același Dumnezeu Care lucrează toate în toți¹⁵. Nu este întâmplător dacă în Biserica lui Hristos, chiar unul dintre simplii săi membri a obținut deseori autoritatea de părinte duhovnicesc, de îndrumător al sufletelor, înaintea căruia chiar și patriarhi, episcopi și împărați s-au plecat. Ajunge să amintim numai numele unora dintre acești oameni ai lui Dumnezeu: Sfântul Antonie cel Mare, Sfântul Nicodim Aghioritul, Sfântul Serafim de Sarov, Sfântul Siluan Atonitul, și ne dăm seama că, într-adevăr, în Biserica noastră, până în zilele noastre, „omul duhovnicesc toate le judecă, pe el însă nu-l judecă nimeni¹⁶. Omul duhovnicesc, după ce s-a despățimit și s-a unit organic cu Trupul lui Hristos și se hrănește cu Trupul Lui în

⁹ Ioan I, 16-17.

¹⁰ I Cor. 5, 17. Gal. 6, 15.

¹¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Atunci când Eutropiu a găsit scăpare în Biserică*, 1, PG 52, 397.

¹² Rom. 6, 4; 7, 6.

¹³ II Cor. 5, 15.

¹⁴ I Cor. 7, 7.

¹⁵ I Cor. 12, 4-6.

¹⁶ I Cor. 2, 15.

Dumnezeiasca Euharistie¹⁷, dar și trăiește viața lui Hristos, va deveni asemănător desăvârșit cu El¹⁸. Omul duhovnicesc devine „purtător de Hristos, purtător de Dumnezeu și pnevματοfor”¹⁹.

Preoția nu este o anumită autoritate legalistă. Demnitatea ierarhică este un dar special, un dar harismatic. Tradiția Ortodoxă scoate în evidență Preoția ca autoritate harismatică. Biserica nu cunoaște preoție mistică sau castă. Episcopul, preotul și diaconul au numai și numai harisme liturgice, pe care nu le pot activa în afara trupului comun al membrilor Bisericii. Preoția ca lucrare harismatică strivește puterile corupătoare ale stricăciunii și reînnoiește omul. Această autoritate harismatică este cea care întemeiază slujirile celorlalte Taine pentru a se realiza renașterea, creșterea, hrana și, treptat, înaintarea totală spre desăvârșire.

Din acest motiv, lupta adevăraților ierarhi a fost întotdeauna cea de a păstra și de a înmulți darul pe care l-au primit și de a învăța ei înșiși, fiind mereu pregătiți să primească învățăminte despre oamenii lui Dumnezeu, oricât de ne semnificativi ar fi aceștia după rang. Căci „Dumnezeu a întocmit astfel trupul, dând mai multă cinste celui căruia îi lipsește”²⁰. Atunci când demnitatea, rangul ierarhic, începe să reprime darurile și să revendice puterea, care aparține numai lui Dumnezeu, demnitatea devine nedemnitate, cinstea devine necinste, iar Biserica lui Dumnezeu devine un loc de constrângere a conștiințelor oamenilor, o instituție a acestei lumi, și episcopii îndrumători de conștiință. Într-o astfel de instituție, chipul lui Dumnezeu nu mai apare, deoarece oamenii duhovnicești nu mai pot să se manifeste.

Viața în Hristos este de asemenea și viață duhovnicească, adică provine de la Duhul și există în Duhul Sfânt, în timp ce viața morală ce se realizează în afara Bisericii lui Hristos se găsește la nivelul vieții trupești, sau în cel mai bun caz la nivelul vieții celei sufletești și psihologice. Sfântul Ioan Gură de Aur distinge categoric

¹⁷ Sf. Ioan Gură de Aur, *La Ioan*, Omilia 46, 3-4, PG 59, 261.

¹⁸ Idem, *La Romani*, Omilia 15, 1, PG 60, 541.

¹⁹ Sf. Ignatie Teoforul, *Către Efeseni*, IX, 2, BEI 2, 266, 288.

²⁰ 1 Cor. 12, 24.

„duhovnicescul” de „sufletesc”²¹. Duhovnicescul nu-l înțelege ca ideal în sens filosofic, ci rodul concret al Duhului Sfânt, viața înăuntrul Duhului Sfânt, prezența și lucrarea harului Duhului Sfânt în noi înșine. „Toate câte ne-au fost dăruite sunt duhovnicești. Într-adevăr, și îmbrăcămintea noastră este duhovnicească, și hrana noastră duhovnicească, și băutura noastră duhovnicească; prin urmare, pe viitor trebuie ca și lucrările noastre și toate faptele noastre să fie duhovnicești. Fiindcă acestea sunt rodul Duhului, așa cum spune și Pavel (Gal. 5, 22-3)”²².

Dacă am dori să dăm chiar acum, pe aceste baze eccleziologice, un răspuns mai concret subiectului nostru – rolul omului duhovnicesc în viața Bisericii –, am spune că omul duhovnicesc este cel care crește în cadrul Bisericii, cel care dă viață darului dinlăuntrul său, primit de la Dumnezeu²³, cel care se apropie de tronul harului²⁴, cel care este sălașul harului. În această creștere, această actualizare, această apropiere de tronul harului, în această asceză pe care Părinții o numesc „efuziune de sânge” constă jertfa umană adusă mântuirii și Sfintei Treimi. Tocmai de aceea și credinciosul se numește „duhovnicesc”²⁵, fiindcă s-a împărtășit de „Duhul”, și Duhul lui Dumnezeu trăiește în ființa lui, și el trăiește prin Duhul²⁶. Deci creștinul desăvârșit este omul duhovnicesc, în opoziție cu cel trupesc (la care „Duhul lucrează din afară”), din cauză că este „mânat de Duhul”²⁷, sau, precum zice Apostolul: „toți câți sunt mânați de Duhul lui Dumnezeu, aceia sunt fiii lui Dumnezeu” (Rom. 8,14)²⁸. Sau,

²¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *La Romani*, Omilia 13, 7-8, PG 60, 518.

²² Idem, *Cateheza IV*, 27, Sch 50, 196.

²³ cf 2 Tim. 1, 6; 2 Petr. 3, 18.

²⁴ cf. Evr. 4, 16.

²⁵ Gal. 6, 1. I Cor. 2, 15. K. Μουρατίδη: „Fiecare membru viu al Bisericii se caracterizează ca *duhovnicesc* din principiul făcător de viață al Bisericii și din izvorul a tot binele al acesteia, Duhul Sfânt” (*Η ουσία και το πλίντευμα της Εκκλησίας κατά την διδασκαλίαν Ιωάννου του Χρυσοστόμου*, Αθήνα 1977, p.138).

²⁶ Evr. 6, 4. Rom. 8, 9, 11. Gal. 5, 25. Sfântul Grigorie Palama descrie omul duhovnicesc ca fiind format din trei elemente: „Omul duhovnicesc consistă din trei elemente: harul Duhului Ceresc, sufletul rațional și trupul pământesc” (*Către sfinții care se liniștesc*, 1, 3, 43, Ed. P. Hristou, vol. I, p. 454).

²⁷ Sf. Ioan Gură de Aur, *La II Corinteni*, Omilia 3, 3, PG 61, 408.

²⁸ Idem, *La Romani*, Omilia 14, 2, PG 60, 525.

conform cu ce-a spus Domnul Însuși: „Cel născut din Duhul e duhovnicesc”²⁹.

Există o contradicție inefabilă, în mod logic incomprehensibilă și inaccesibilă, în relația între Dumnezeu și om. Totul este dar al lui Dumnezeu, har dumnezeiesc, „prin har sunteți mântuiți”³⁰. „Iar dacă este prin har, nu mai este prin fapte; altfel, harul nu mai este har”³¹. În ciuda tuturor acestora, nu există mântuire pentru om în afara „efuziunii de sânge”. Deși totul se află în mâinile lui Dumnezeu, totul depinde de om, de lupta sa contra patimilor sale, de intențiile sale, de virtuțile sale. Harul nu înseamnă privare, nici limitare a libertății umane, ci un apel pentru ca aceasta din urmă să-și găsească împlinirea, să se umple de „plinirea Celui Ce plinește toate întru toți”³², pentru ca libertatea să crească de bunăvoie „la măsura deplinătății vârstei lui Hristos”³³, a măsurii în Hristos. „Este o dogmă importantă că bunăvoința omului nu este suficientă dacă nu avem impulsul de sus, și invers, nu câștigăm nimic din acest impuls de sus dacă nu avem bunăvoință”³⁴. În Epistola către Efeseni, Apostolul însuși scrie creștinilor următoarele despre sinergia celor doi factori: „Căci în har sunteți mântuiți, prin credință, și aceasta nu este de la voi: este darul lui Dumnezeu. Nu din fapte, ca să nu se laude nimeni. Pentru că a Lui făptură suntem, zidiți în Hristos Iisus spre fapte bune, pe care Dumnezeu le-a gătit mai înainte, ca să umblăm întru ele”³⁵. Conform cu aceste cuvinte ale lui, mântuirea și viața duhovnicească³⁶

²⁹ Ioan 3, 6. *La Ioan*, Omilia 26, 1, PG 59, 154.

³⁰ Ef. 2, 5.

³¹ Rom. 11, 6.

³² Ef. 1, 23.

³³ Ef. 4, 13.

³⁴ Sf. Ioan Gură de Aur, *La Matei*, Omilia 82, 4, PG 58, 742. Vezi Π. Χρήστου, *Ελληνική Πατρολογία*, Θεσσαλονίκη 1989, vol. 4, p. 302-303.

³⁵ Ef. 2, 8-10.

³⁶ Conform cu concepția patristică ortodoxă, viața duhovnicească, fiindcă este viața lui Hristos „în Duhul Sfânt”, este în esența ei de acum viață veșnică, în care se găsește mântuirea. În consecință, viața duhovnicească și mântuirea se identifică, sunt exact același lucru. Vezi Rom. 5, 17-21; 6. 4, 8, 11, 22, 23; 8, 1-17. Ioan 3, 34-36; 5, 24, 40; 6. 53-58, 63; 17, 2-3; 20, 30. I Ioan 1,2; 4, 9; 5. 11, 20. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia* 13, 8, PG 60, 519. Sf. Grigore Teologul, *Cuvântul* XX, 5, PG 35, 1069. Sf. Ioan Damaschin, *La Coloseni* 3, 1-4, PG 95, 897 BC. Pr. Paul Florenski, *Stolp i*

se înfăptuiesc în har, prin credință. Credința e lucrarea și împlinirea personalității întregi a omului: a inimii, a minții, a sufletului, a voinței, a făptuirii. Credința în interiorul harului, urmate de o făptuire întreagă a virtuții și de un efort continuu al întregii existențe a omului. Toată viața trebuie împodobită cu virtuți și cu fapte bune, pentru care ne-a creat Dumnezeu în Hristos Iisus.

Omul duhovnicesc autentic, așa cum îl cunoaștem prin Tradiție, este omul care își oferă întreaga existență acestei chemări. El dobândește cunoașterea puterii biruitoare a lui Dumnezeu și cunoașterea slăbiciunii umane prin experiența personală și prin „efuziunea de sânge”. Dumnezeu, spune Sfântul Grigore Teologul, „Se numește iubire, pace, și prin aceste numiri El ne îndeamnă să ne prefacem în aceste virtuți care Îl numesc”³⁷. Ele sunt deci o măsură a îndumnezeirii noastre³⁸. Și pentru că am fost creați ca și chip al Chipului, adică după Hristos, virtuțile se confundă cu Mântuitorul: El este virtuțile, în vreme ce noi le avem numai. Iisus „nu Se deosebește de virtuțile de care este deplin”³⁹. Astfel, virtutea, pentru a folosi definiția Sfântului Maxim Mărturisitorul, este „unirea conștientă a slăbiciunii omului cu puterea dumnezeiască”⁴⁰. Virtutea care nu duce la această pocăință în fața lui Dumnezeu, adică la cunoașterea slăbiciunii umane, rămâne lipsită de har și de putere, iar omul este astfel incapabil să devină duhovnicesc, purtător de harisme, oricât de mare și de agreabilă ar fi pentru oameni acțiunea pe care o desfășoară, fie ea și de ordin duhovnicesc⁴¹. Cel care totuși – după cum spune Părintele Iosif Spileotul, un călugăr harismatic contemporan – obține și „păstrează nezdruncinată cunoașterea de sine toată viața, nu va pierde niciodată cunoașterea de Dumnezeu”⁴². Cel

utverdenie Isrini, Berlin, 1929, p. 264: „*viața duhovnicească este mântuirea și darul prin Domnul Iisus Hristos*”.

³⁷ PG 37, 668.

³⁸ Sf. Grigore Teologul, *Cuvântarea* 6, 12, PG 35, 737; Cf. *Cuvântarea* 11, 7, col. 841 c.

³⁹ Origen, *La Ioan* 9, GCS 4, p. 490, 24.

⁴⁰ Sf. Maxime Mărturisitorul, PG 90, col. 589 b.

⁴¹ Sf. Ioan Scărarul spune în mod caracteristic: „Dumnezeu se manifestă nu în înălțimea faptelor ascetice, ci în simplitate și smerenie” (cf. *Scara*, Cuvântul 26).

⁴² Viața Părintelui Iosif Spileotul (manuscris).

care a dobândit cunoașterea de sine (ale cărei pietre de căpătâi sunt rugăciunea curată și purificarea de patimi) și cunoașterea de Dumnezeu, acela este în măsură atât să cunoască sufletul celorlalți, cât și să le comunice un remediu duhovnicesc. Având mereu în fața ochilor propria lume interioară, propriile slăbiciuni și căderi, apriga luptă împotriva trupului, a patimilor, a păcatelor, și totodată cunoscând prin propria experiență și prin cea a sfinților calea sigură a mântuirii, lipsită de orice suferință, rău sau păcat, este în măsură să vadă atât starea spirituală a altora, cât și să le ofere un remediu. Abandonul total al sinelui în mâinile lui Dumnezeu, printr-o credință asemănătoare cu cea a lui Avraam, printr-o viață întru Dumnezeu și prin ascultarea numai de El, acest abandon atrage harul lui Dumnezeu, iar acest har oferă adevărata cunoaștere duhovnicească a condiției umane, a limitelor și a nevoilor firii omenești. Această cunoaștere îl face pe om riguros față de el însuși și milostiv față de ceilalți. „Fiindcă pe sfânt nu-l face sfânt numai eliberarea de păcate, ci și prezența Duhului și bogăția faptelor bune”⁴³. Foarte exigentul Nicodim Aghioritul îi învinuiește pe duhovnicii care nu participă la căderile, neliniștile păcătoșilor, și îi numește pe aceștia părinți cruzi și „pseudonime”, adică părinți doar cu numele⁴⁴.

În contrast cu un astfel de om duhovnicesc, care are o cunoaștere și o conduită spirituală, omul psihic „nu primește cele ale Duhului lui Dumnezeu”⁴⁵; înțelepciunea și spiritualitatea sa nu vin de sus, ci sunt pământești, umane⁴⁶. Un astfel de om rămâne în cadrul firii și aptitudinilor omenești, discerne și vede în el însuși și în ceilalți, conform propriilor sale măsuri. Cu această cunoaștere naturală pe care o are, poate să ajute, dar și să înșele, în orice caz niciodată nu poate să salveze și să reformeze, să transfigureze radical sufletele celorlalți. Căci această transfigurare aparține numai Duhului Sfânt și pnevmatoforilor. Iluminarea nu vine din instruire și din litere, deși cunoașterea Sfințelor Scripturi, cât și cea a scrierilor patristice și

⁴³ Sf. Ioan Gură de Aur, *La Evrei*, Omilia 17, 5, PG 63, 133. vezi Sf. Simeon Noul Teolog, *Cateheza X*, SCh 104, 142.

⁴⁴ Sf. Nicodim Aghioritul, *Carte pentru duhovnici*, p. 96.

⁴⁵ 1 Cor. 2, 14.

⁴⁶ cf. Iac. 3, 15.